

4 - Klima og miljøkamp: etnografiske nyansar

- *Nils Haukeland Vedal, University of Bergen*
- *Miriam Ladstein, University of Bergen*
- *Oda Eiken Maraire, University of Bergen*
- *Ragnhild Freng Dale, Vestlandsforskning*
- *Tomas Salem, University of Bergen*

Er klima- og miljøkamp eit eliteprosjekt? Klimaendringar og miljøødeleggingar blir ofte omtala som ei krise og som vår generasjon si store utfordring. Trass i stor semje om at ulike grupper blir ulikt råka, blir ofte klima- og miljøkrisa snakka om som ei fellesmenneskeleg erfaring som rårer på tvers av tradisjonelle sosiale og økonomiske skiljelinjer. Samstundes har diskusjonar omkring korleis ein skal møte klima- og miljøkrisa i aukande grad prega samfunn i ulike deler av verda i ein slik grad at den ofte dannar grunnlag for politikk som blir grunnleggjande gjennom å vise til vitenskapleg fakta og slik sett stilt utanfor det politiske. Debattar omkring korleis ein best skal møte utfordringar knyta til ein førestilt ressursknapphet tek sikte på å finne løysingar som garanterer kontinuiteten av den gjeldande sosiale, økonomiske og politiske ordenen. Slike løysingar tek ofte sikte på å bevare, atterreise eller restaurere landskap og økosystem som er sett på som degraderte eller øydelagde, og har forgreiningar til måten ein tenkjer skiljet mellom det urbane og det naturlege landskapet på. Veggen er ofte kort frå førestillingar om ei verd i krise til malthusianske idear om overbefolkning og ressursknapphet, eller til generelle argument om at eit vagt definert "oss" må redusere forbruket. Ofte blir dei foreslåtte løysingane på klima- og miljøkrisa forstått som eit angrep på legitime aspirasjonar om sosial mobilitet og velstandsauke blant dei segmenta av befolkninga med marginal representasjon i det politiske systemet. Antropologar ulike stader i verda observerer aukande konflikhtar om tilgang til land, eigedom og arbeid, der klima- og miljøretorikk blir nytta på ein måte som garanterer privilegia til høgare samfunnslag og kontinuiteten til ein sosial orden basert på den private eigedomsretten.

Me ynskjer å utforske korleis nyare debattar i antropologifaget er med på å forme vår forståing av samspelet mellom natur, menneske og samfunn og korleis desse er med på å forme den globale debatten omkring klima- og miljøkrisa. Står nyare antropologiske perspektiv i fare for å fetisjere urfolksperspektiv som ei løysing på klima- og miljøkrisa? Korleis kan antropologiske studiar synleggjere større globale tendensar i måten klima- og miljødiskurs er med på å forme ulike samfunn?

#MatagiMalohi: klima- og miljøkamp i Oseania

Miriam Ladstein, University of Bergen

Over de siste ti årene har Stillehavsregionen sett en historisk mobilisering av ungdom i respons til klimakrisen. Engasjementet blant yngre generasjoner har spilt en viktig rolle i å forme narrativ i internasjonal diskurs rundt regionens fremtid i møte med klimaendringer, og å bygge opp om øyfolks særskilte rett til å bli sett og hørt i globale arenaer som FN. Kulturarv som trekker på forhold mellom mennesker, hav og øyer i praksis og diskurs har hatt en spesiell betydning i dette arbeidet, i å bidra til å belyse hva som står på spill for øyfolk i klimakrisen og hvordan Stillehavssamfunn kan bidra til håndteringen av hav- og klimaproblematikk. Internasjonalt har klima- og miljøaktivister i samspill med diplomater og politiske ledere fra Stillehavet aktivert materiell og immateriell kulturarv for å understreke fremtidige generasjoners krav på klimarettferdighet, et globalt konsept som belyser den skjeve fordelingen av miljøutfordringer i klimakrisen. På lokal skala har konsepter som klimarettferdighet i gjengjeld åpnet dører for unge mennesker å delta i sosiopolitiske rom og prosesser tidligere lukket for dem. I disse rommene synes kulturarvpraksiser å danne samlingspunkt som tillater ungdom å fremme deres agens og agendaer med minimal friksjon; dette ved å bidra til brobygging og forløsning av spenninger mellom yngre og eldre generasjoner, mellom forestilt fortid og fremtid, og i forholdet mellom natur og kultur i Oseania.

I dette innlegget vil jeg fokusere på det kreative potensialet i kulturarv som fremtidsrettet praksis i møte med hav- og klimaendringer. Med fokus på unge aktivisters samspill med hav, mennesker og klimapolitikk, vil jeg utforske noen av spørsmålene som oppstår i startfasen av doktorgradsprosjektet mitt, som ser på nettopp klima- og miljøengasjement ved grasrota i Stillehavet.

Hvordan snakker de som snakker for urfolk, med urfolk?

Nils Haukeland Vedal, Doktorgradsstipendiat, UiB

Internasjonale retningslinjer for hvordan man skal bevare et stadig mer sårbart miljø er fortsatt i stor grad tuftet på en Vestlig måte å begrepsfeste Naturen på. Det moderne skille mellom natur og kultur kan føres tilbake til Opplysningstiden, men som vi har forstått så er ikke dette skille praktisert på samme av alle – noen argumenterer for at et slikt skille ikke lenger kan forsvares i det heletatt (se eksempelvis Latour 2014). Etnografisk arbeid har vist at variasjonen av lokale praksiser og tanker ikke rettferdiggjør en universell distribusjon av en naturalistisk kosmologi; et møte mellom mennesker kan derfor også være et møte mellom kosmologier (Viveiros de Castro 1998, 2004). Det er disse møtene som er gjenstanden for mitt bidrag, samt hvordan korresponderende erfaringer fra disse møtene blir kommunisert videre: Hvordan snakker de som snakker *for* urfolk, *med* urfolk? Under mitt opphold i høylandsjungelen i Peru arbeidet jeg med Awajún-folket som tilhører språkfamilien Jivaro. Mitt etnografiske utgangspunkt for å diskutere overnevnt problematikk er møtet mellom ikke-statlig organisasjoner og lokale bønder. Sistnevnte var representanter fra lokalsamfunnene som fikk muligheten til å delta på et seminar om bærekraftig kakao- og hagedyrking. Seminarene var holdt av to ingeniører med spesialisering i agrikultur.

Kultivering av verdifull natur i Johannesburg, Sør-Afrika

Oda Eiken Maraire, Doktorgradsstipendiat, UiB

Johannesburg, Sør-Afrikas største by, omtales ofte stolt som verdens største menneskeskapte urbane skog med over ti millioner trær. I oktober måned dekkes byens velstående nabolag av et lilla teppe med blomstene til de importerte Jacaranda-trærne, til glede for innbyggerne. Den menneskeskapte skogen preger også utbygges markedsføring av nye bolig-prosjekter, og på facebook organiserer innbyggere seg som «venner» og frivillige for å støtte og bevare offentlige parker. Selv om frykten for kriminalitet i stor grad preger det urbane landskapet i Sør-Afrika med høye murer, piggråd og overvåkningskameraer, øker fokuset på grønn utvikling og miljøvennlige tiltak hos både utbyggere og innbyggere. Med utgangspunkt i feltarbeid utført i Johannesburgs velstående forsteder og eiendomsmegler-bransjen fra 2019-2020, er jeg interessert i å utforske spenningen mellom miljøvennlige tiltak og ønskede urbane livsstiler. Jeg spør også hvor vidt, tidvis nostalgiske, natur-sentrerte praksiser hos eliten oppstår for å skape stedstilhørighet og en legitim rett til å eie land nettopp fordi et fokus på natur og forestillingen om en «akutt økologisk fare» (Raidoo 2020) tar blikket vekk fra betente diskurser om rase og eierskap i post-apartheid Sør-Afrika. Ved å flytte blikk over på natur-sentrerte praksiser spør jeg hva natur er. Ved å se på hvordan forestillinger om *verdifull natur* praktiseres, vil innlegget belyse spørsmål om urbanisering, naturvern og tilhørighet som er like relevant innenfor som utenfor de sørafrikanske grensene.

Grønt skifte eller grønn kolonialisme? Diskurser rundt omstilling og vindkraftutbygging i

Norge

Ragnhild Freng Dale Seniorforsker, Vestlandsforskning

Omstillingen fra en petroleumsdrevet verdensøkonomi til et samfunn bygget på fornybar energi foregår over hele verden. Parallelt har begrepet rettferdig omstilling vokst frem, en diskurs som fylles med ulikt innhold alt ettersom hvilke interesser som skal forsvares. 'Alle' er enige om at omstilling kreves for å nå klimamålene, men hva en slik omstilling innebærer, og hva 'rettferdig' betyr, er gjenstand for konflikter når ulike grønne prosjekt skal realiseres. Dette blir særdeles tydelig rundt utbygging av fornybar energi. På samme måte som petroleumsutvinning kan forstørre og forsterke ulikheter (Gross 2019), kan også utbygging av fornybar energi føre til at allerede marginaliserte grupper får ytterligere utfordringer å forholde seg til. Nyere antropologisk arbeid har for eksempel undersøkt hvordan vindkraft kan være like ekstraktivt som gruve- og petroleumsutbygginger (Boyer and Howe 2019), og hvordan en konstruksjon av periferien muliggjør utbygging av storskala fornybar industri (Franquesa 2018). De siste årene har vindkraftutbygging satt fyr i debatten i Norge, og konsesjonsprosessene har blitt omarbeidet for å imøtekomme lokal motstand. Samtidig er flere av de største vindkraftprosjektene som allerede er påbegynt eller ferdigstilt lokalisert i viktige beiteområder for samisk reindrift. Sametingspresident Aili Keskitalo har omtalt dette som «grønn kolonialisme», fordi utbygginger i det grønne skiftets navn nok en gang tar landområder og levebrød fra det samiske samfunnet (Normann 2020). Her kolliderer altså ulike diskurser rundt grønt skifte, fornybar energi, naturområder og urfolksrett. Dette inviterer til antropologisk refleksjon rundt energi, infrastruktur og koloniale strukturer som fortsatt er virksomme i Norge i dag, også med en historisk linje til Alta-konflikten for 40 år siden. Jeg vil diskutere dette med utgangspunkt i et pågående forskningsprosjekt (JUSTNORTH) rundt vindkraft i Øst-Finnmark, hvor både samiske og ikke-samiske aktører har engasjert seg for å stanse utbyggingen av et vindkraftprosjekt som vil endre betingelsene for reindrift og utmarksbruk. Ved å undersøke hvordan slike lokale grupperinger møter diskurser om grønn omstilling, kan antropologien bidra til å skape forståelse for konflikter og 'friksjon' som oppstår når global klimadiskurs materialiseres i konkrete prosjekt.

URBANISERING FOR FRAMTIDA? Elitisme og naturvern i Patagonia

Tomas Salem. Doktorgradsstipendiat, UiB

Eitt av nyliberalismens best kjente litterære verk, *De som beveger verden* av Ayn Rand, skildrar ei dystopisk verd i oppløysing. Heltane i boka, forretningsmenn og entreprenørar, gøymer seg i ein dal i Rocky Mountains, i protest mot det som Rand skildrar som eit korrupt samfunn av snylterar som lever av dei rike sitt arbeid og innsats.

Under feltarbeidet mitt i Patagonia i 2020 kom eg over ein underleg parallell til Ayn Rand si fiktive verd. Like nord for landsbyen der eg budde, i ein skogkledd dal omslutta av spisse fjell, store brear, og verna naturområder, vart det i 2004 oppretta eit privat utbyggingsprosjekt der ei gruppe rikfolk frå Buenos Aires kjøpte tomter i det som for omverda vart presentert som eit privat verneområde. 17 år seinare er det i tillegg til ein skogvoktarstasjon, eit klubbhus, eit høg fjellshotell og ein lukseriøs villmarksresort bygd ni eksklusive hytter på dei til saman hundre oppmålte tomtene, som foreløpig først og fremst tener som spekulasjonsobjekt.

Prosjektet kombinerer urban utvikling med strenge reglar for vern av naturområdet det er oppretta i, som klare reglar for arealbruk og avfallshandtering, og begrensa tilgang for publikum. Utbygginga er regulert som eit sjølvstendig sameige, utan offentlege tenester, men planlagt etter ein økonomisk modell som sikrar drift av verneområdet og tilgang til infrastruktur for eigarane gjennom inntekter frå hotellverksemda.

Vernediskursen som projektet trekk på er med på å rettferdiggjere eksklusiv tilgang til eit urørt naturområde for eliter frå Buenos Aires, samstundes som innbyggjarane i landsbyen lenger nede i dalen kjemper for retten til eigen bolig som resultat av eksplosiv vekst i turismen. I dette innlegget spør eg korleis utbygginga i dalen speglar større globale trendar for urbanisering som set vekst og vern opp mot kvarandre, og kva slags dystopiske framtidscenarior peiker den mot.